

**HARAKAT-TAYANCH A'ZOLARI JAROHATLANGAN
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR KAMCHILIKLARINI
BARTARAF ETISHDA MUTAXASSISLAR VA OTA-ONALAR
HAMKORLIGI**

X. N.Muzaffarova

Jizzax DPI Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi
Suvonqulova Shaxnoza
Defektologiya (logopediya) yo'nalishi II-kurs magistranti

Annotasiya

Maqolada harakat-tayanch a'zolari jarohatlangan bolalarga ta'lim-tarbiya berish, nutqidagi va tayanch-harakatidagi kamchiliklarni bartaraf etish, ularni ijtimoiy hayotga faol shaxs sifatida tayyorlash yo'lida korreksion ishlarni amalga oshirishda mutaxassislar va ota-onalar hamkorligiga erishish hamda bu hamkorlikning maqbul metod va usullarini ishlab chiqish hozirgi zamon maxsus pedagogika fanining asosiy vazifalari haqidagi fikrlar bayon qilingan.

Harakat-tayanch a'zolari jarohatlangan bolaga ta'lim-tarbiya berish, uni hayotga tayyorlash asosan oilaga, ota-ona zimmasiga yuklanadi. Shuning uchun harakat-tayanch a'zolari jarohatlangan bolalar bilan korreksion ishni amalga oshirishda ota-onalar birinchi navbatda yordamga muhtoj. Demak, harakat-tayanch a'zolari jarohatlangan bolalarga ta'lim-tarbiya berish, nutqidagi va tayanch-harakatidagi kamchiliklarni bartaraf etish, ularni ijtimoiy hayotga faol shaxs sifatida tayyorlash yo'lida korreksion ishlarni amalga oshirishda ota-onalar hamkorligiga erishish hamda bu hamkorlikning maqbul metod va usullarini ishlab chiqish hozirgi zamon maxsus pedagogika fanining asosiy vazifalaridan biri bo'lsa-da, ammo bu muammo maxsus tadqiqot ob'ekti bo'lmay kelmoqda.

Korreksion ta'sir etish faqat bolaga emas uning oilasiga ham yaxshi ta'sir etishi kerak. Bu ayniqsa bemor bola bor oilalardagi muhit bolaning davolanishi samarasiz bo'layotganini yoki natijasi kamligini ko'rishganda psixologik ziddiyat kelib chiqishi mumkinligini hisobga olish juda muhim ekanligini bilamiz. Agarda oilaning, ayniqsa bemor bolaga qarayotgan onaning o'zni pasayganda

oilaviy psixologik ziddiyat yanada chuqurlashishi mumkin.

Bunday hollarda doimiy oilaviy psixoterapiya o'tkazish lozim, uning asosiy bo'limlaridan biri onani korreksion usullarni qo'llashga o'rgatish va uni psixoterapevt nazorati ostida bemor bolasi bilan ishlashga, keyinchalik esa yordamchi sifatida boshqa bolalar bilan ham ishlatish mumkin. Bemor bolani to'g'ri tarbiya qilishda qarindoshlarning uning ahvoriga bo'lgan munosabati yaxshi bo'lishi kerak. Shuning uchun bunday bolasi bor ota-onalar mutaxassislarning malakali yordamiga, atrofdagilarning yordamiga muhtoj bo'lishadi.

Sog'lom, ayniqsa bemor bolaning rivojlanishi uchun bolaning ona bilan muloqoti juda muhim, bunda bolada ruhiy-kommunikativ xulq rivojlanadi, bu esa o'z navbatida bolaning keyingi ruhiy rivojlanishini belgilaydi. Kasal bola tug'ilganida ona stress (kuchli ruxiy zo'riqish) holatiga tushishi natijasida bola bilan bo'lgan muloqoti me'yorda bo'lmasligi mumkin. Bunday ona kamgap, kam kuladigan bola bilan munosabati bir tekisda yaxshi bo'lmaydi. Bunday sharoitda davolash-pedagogika tadbirlarini olib borish qiyin, bundan tashqari bolada ikkilamchi asabiy reaksiyalar shakllanadi va rivojlanishda qoloqlik yuz beradi, ayniqsa nutqning rivojlanishi susayadi. Ota-onalar o'zlarining qayg'usiga qo'shilib olmay, aksincha pedagoglarning yaxshi yordamchilari va jamiyatning faol ishtirokchilari bo'lib, sekin-asta atrof-muhitga farzandlarini ham o'rgatib borishlari kerak. Bola o'zining boshqacha ekanligi va kamchiligi borligini sezdirmaslik juda muhim. Ona esa o'zini aybdor deb qolmasdan o'zining ko'rkamligini, odamshinavandaligini yo'qotmasligi, qiziqishlari, do'stlarini asrab qolishi kerak. Boshqa aka-singillarning ham huquqlari poymol qilinmasligi zarur. Ko'p hollarda sog'lom bolaga bunday oilalarda kam e'tibor beriladi, kasal ukasiga yonbosishini, shikoyat qilmaslikni talab qilishadi. Bularning hammasi sog'lom bolaning bemor bolaning shaxs sifatida shakllanishida yomon aks etishi va oilaning psixologik iqlimining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Ota-onalar arzimagan narsalar uchun kasal bolaga baqirmasligi, nohaq jazolashligi, undan tashqari sog'lom aka yoki opalarini misol qilishlari mumkin emas. Kamchiligi bor bolani tarbiyalashda unda o'z-o'ziga xizmat qilishni

o'rgatish va shu orqali uni oila hayotiga jalb qilish kerak. Kasal bolaning ota-onasi oilada davolash pedagogikaning mutaxassisi bo'lib qolmay, psixoterapevt ham bo'lishlari kerak. Oilada normal psixologik sharoit bo'lishi uchun ota-onalar kengashi yordam beradi. Hozirgi vaqtda dunyoda shular qatorida bizda ham bunday kengashi kengayib bormoqda. Davolash - pedagogikasi va korreksion ishlarni bola bilan olib borish juda qiyin ish. Bolaning deffekti (nuqsoni) qanday bo'lishidan qat'iy nazar unga hamma oddiy, tabiiy munosabatda bo'lishlari kerak.

Shunday qilib davolash - pedagogikasi va korreksion ishlarni olib borish muvaffaqiyatli bo'lishi uchun pedagog - defektolog, logoped, shifokor, psixolog va ota - ona birgalikda ishlashlari lozim. Davolash - pedagogik tadbirlarning asosiy qismi erta tiklash va rivojlantirish ishlaridir. Maxsus davolash ishlarini erta qo'llash nerv, bo'g'in va suyak sistemalarining o'zgarishini oldini olishi mumkin.

Rivojlanishda kamchiliklari bor bolalar bilan erta kompleksli ish olib borishda har xil mutaxassislar: bolalar vrachi, bolalar nevroptologi, bolalar psixiatri, ortoped, shifokor yoki davolash gimnastikasining metodisti ishtirok etadi. Ko'p hollarda okulist, surdolog, endokrinolog, vrach-genetikning yordami ham kerak bo'lib qoladi. Ota-onalar kasal bolasining tuzalishi bu uzoq jarayoni ekanligini tasavvur qilishlari, o'z navbatida pedagogik mashg'ulotlar, logopedik ishlar, davolash fizkul'turasi bilan birgalikda o'tkazilishi kerakligini tushunishlari lozim.

Bolani parvarishlashda onani maxsus sohalarga, massaj asoslariga davolash gimnastikasiga, ortopedik kun tartibiga, nutq terapiyasiga o'rgatish kerak. Davolash - pedagogik ishlar ko'pgina hollarda har bir bolaning birlamchi rivojlanishidagi kamchiligini hisobga olgan holda differentsial yondashishni talab qiladi. Davolashda samarali natija beruvchi metodlarni tuzish uchun birlamchi nuqsonning xarakterini, uning boshqa ruhiy nuqsonlarning kelib chiqishiga ta'sirini bo'lish-bo'lmasligini bilish kerak. Birlamchi nuqson turli bolalarda turlicha bo'lishiga qaramay kelib chiqadigan o'zgarishlar bolaning keyingi hayotiga salbiy ta'sir etadi. Birlamchi kamchilikning kelib chiqish vaqti muhim ahamiyatga ega. Noto'g'ri rivojlanishning barvaqt kelib chiqishi hamma barcha bolalarda bir xil

namoyon bo'ladi.

Markaziy nerv sistemasidagi erta ro'y bergan birlamchi kamchiliklar bolaning ruhiy rivojlanishidagi yo'nalishni buzadi. Shunday qilib, tug'ma karlik yoki eshitish buzilishlari nutqning rivojlanmay qolishi kelib chiqadi. Nutqning rivojlanmay qolishi esa bolaning fikrlash qobiliyatiga salbiy ta'sir etadi. Tug'ma ko'rlik yoki ko'rishdagi buzilishlarning erta kelib chiqishi bolani predmetni tasavvur qilish qobiliyatidan mahrum qiladi va so'z bilan gapirilayotgan narsani ko'rmagandan keyin o'ziga xos fikrlash faoliyatining buzilishiga olib keladi. Barcha hollarda davolash pedagogikasi birlamchi nuqsonning buzilishi va ikkilamchi nuqson kelib chiqadigan kamchiliklarning tuzilishiga asoslanib ish yuritadi.

Korreksion ish olib borilganda iloji boricha buzilgan funktsiyalarni to'g'rilash bo'yicha zahiradagi imkoniyatlardan foydalanish kerak. Ilk yoshda bolaniig miyasi katta, yuqori hajmdagi imkoniyatga ega bo'lishini esda tutish kerak. Asosiy kamchilikning tuzilishiga qarab bir necha anomal rivojlanish shakllari bo'ladi, ularning har biri uchun maxsus o'qitish va tarbiyalash sistemasi kerak. Ular hozirgi vaqtda maktabgacha tarbiya va maktab ta'limining maxsus dasutri qilib chiqarilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. Uzbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti. Toshkent., 2007
2. Volkova G.A. Logopedicheskaya ritmika. – M., 2003.
3. M. B. Rizashova. Serebral falaj bolalar bilan korreksion-logopedik ish jarayonida ota-ona va defektolog hamkorligi. // Vestnik OshGU – Osh, 2008-№5. 102-105 str
4. Музаффарова, Х. Н., & Эгамназаров, М. Ю. (2017). Махсус таълимда болалар интеллекти даражасини аниқлашда психологик-педагогик эксперимент ўтказиш технологияси. *Современное образование (Ўзбекистан)*, (7).

5. Тангирова, Д., & Музаффарова, Х. (2014). Нарушения фонетических норм, встречающиеся в речи учащихся, и пути их исправления. *Молодой ученый*, (20), 738-740.

6. Muzaffarova, X. (2020). ДИДАКТИК ЎЙИН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ– ПЕДАГОГИК ФЕНОМЕН СИФАТИДА. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

7. Muzaffarova, X. (2020). Логopedик машғулотларда болалар сўз бойлигини ошириш бўйича тавсиялар. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

8. Muzaffarova, X. (2020). Duduqlanish va uni korreksiyalash bo'yoicha olib boriladigan logopedik ishlar: Хотин-қизларнинг фан, таълим, маданият ва инновацион технологияларни ривожлантириш соҳасидаги ютуқлари 2019 йил 17-18 май 305 бет. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

9. Muzaffarova, X. O'qitish jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalari. *Bola va Zamon jurnal. T, (2-2019)*.

10. Temurova, G. (2020). O 'YIN–ESHITISHIDA NUQSONI BO 'LGAN BOLALARNING NUTQIY QOBILIYATLARINI FAOLLASHTIRISH OMILI SIFATIDA. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

11. Muzaffarova, X. (2020). Maxsus maktab internatlarda olib boriladigan korreksion tarbiyaviy ishlarning mazmuni. *Архив Научных Публикаций JSPI*.